

נתקבלו במערכת

אור הישר על מסכת שבת. מאת רבי שמואל יצחק הילמן. מהדורה מתוקנת ומורחבת. עורך: הרב פינחס אליעזר הלוי דונר. ירושלים, אוצרות, תשפ"ד. תסה עמ'. (pinidunner@gmail.com)

רש"י הילמן זצ"ל ידוע בעיקר כחותנו של הרב הרצוג זצ"ל, אך הוא היה ת"ח גאון וצדיק בזכות עצמו. כיהן כרב ברוסיה ובאנגליה וכראש הרבנים בלונדון הבירה, ועלה ארצה בשנת תרצ"ד (במקומו מונה כאב"ד לונדון רבי יחזקאל אברמסקי זצ"ל). בירושלים ייסד הרב הילמן את הכולל 'אהל תורה', שבראשו עמדו הוא וחתנו הרב הרצוג. 'אהל תורה' היה אחד מכוללי האברכים הראשונים בארץ (הוא קיים עד היום בשכונת בית וגן בירושלים), ומלומדיו היו מגדולי הדור הבא - רש"ז אורבך, ר"ש אלישיב, ר"ש וזנר, הרב בצלאל ז'ולטי, הרב שלמה שמשון קרליץ, הרב בנימין יהושע זילבר ועוד. למרות עיסוקיו הרבים בענייני הלכה והנהגה וציבור הספיק לכתוב הרב הילמן סדרת ספרים גדולה בשם 'אור הישר' (היש"ר = רבי שמואל יצחק הילמן בהיפוך אותיות) על כל הבבלי והירושלמי, ובה הערות ארוכות וקצרות כסדר המסכתות מלאות בקיאות עצומה. בקיאות זו צריכה פירוש לפירושה - מה היא נקודת החידוש או הביאור שרצה להאיר הרב הילמן בהפניה למקור זה או אחר, כשלעיתים מדובר על מקורות נדירים מספרי שו"ת וחידושים שאינם כלל 'על הדף'. והנה נמצא גואל (בינתיים למסכת שבת) - הרב פיני דונר, רבה הפעיל והנמרץ של קהילת בוורלי הילס שבלוס אנג'לס, נטל על עצמו גם משימה זו, ובעזרת חבר עוזרים ערך והוציא לאור מהדורה שלמה ומתוקנת של הספר החשוב הזה. בהערות מובאים ונפתחים המקורות שעליהם הצביע הרב הילמן ומבורר החידוש שבהם, עד שהסוגיא מוארת לפתע באור חדש. לספר נוספו הקדמות ומכתבי ברכה מרגשים, בין השאר מאת נינו של המחבר נשיא המדינה יצחק הרצוג, וכן השלמות מתוך דברים על הספר ועל המחבר מאת הרב ש"י זווין והרב זאב גולד וד"ר ישעיהו וולפסברג, דבר שלם ומתוקן. בהקדמתו מזכיר העורך והמו"ל את המאבק הקשה שהתקיים לפני כמאה וחמישים שנה בין היהדות התורנית לבין המתפשרים למיניהם, ובין השאר הוא מציין את החיבורים שחוברו כנגד הספר 'דרכי המשנה' של החכם זכריה פרנקל שטשטש במכוון את המקור האלוקי של התורה שבעל-פה. הוא משבח את הקונטרס 'האמת והשלום אהבו' מאת סבי-זקני הרב שלמה זאב קליין מקולמר (אלוס), שבסוף דבריו מפציר בפרנקל שיבהיר את דבריו בנושא וינקה את עצמו מהחשדות נגדו - אך התגובה הייתה מאכזבת, והוכיח סופו על תחילתו. יישר כוחו של הרב דונר רב-הפעלים על מהדורה יפה זו של 'אור הישר' על שבת, יהי רצון שהמפעל הזה ימשיך ויתפרש על פני שאר מסכתות הש"ס.

אלו מציאות. דיני השבת אבידה והצלת ממון ועוד. יצחק אליהו שטסמן. ירושלים, תשפ"ד. תתקנו עמ'. (shstesman@gmail.com)

מדובר בחיבור ענקי בכמותו, העוסק בדיני השבת אבידה על כל צדדיהם, כולל אם קיים

היתר לשימוש בחפצי חברו ללא רשות, דיני חפץ שהוחלף בטעות, חיוב רפואה והלכות הצלת גוף ונפש שגם הם סניף של מצות השבת אבידה ועוד ועוד. אלף העמודים של הספר מלאים בפסקי הלכה ובירורי הלכה והערות וצינונים והפניות ודיונים בגופן קטן וצפוף, כך שמדובר בכמות אדירה של חומר תורני סביב נושא מצות השבת אבידה בלבד, עם הסתעפויותיה הנ"ל ועוד אחרות - דרך הטיפול והשמירה באבידות מסוגים שונים, דרך ההכרזה, כללי הסימנים, סוגי האבידות וסוגי המאבדים וסוגי המוצאים, אופן הזכייה באבידה שלו ובאבידה של בני ביתו, השבת אבידה במקרים בעייתיים - שבת, מקום איסור, על חשבון מצוה אחרת וכד', ועוד ועוד. לדעתי כותרת-המשנה הראויה לספר זה היא 'אוצר האבידה והמציאה השלם', לא פחות. המפתחות המפורטים לבדם מפרנסים 110 עמודים, וכן נוספו הנהגות של גדולי ישראל וסגולות בענייני אבידה הכתובות בספרים הקדושים, עולם מלא ממש. כמעין נספח צורך לספר כרך נוסף - 'עומקה של הלכה' על פרק אלו מציאות, ובו 730 עמודים של הרחבות נוספות בענייני אבידות ומציאות כפי סדר דפי פרק 'אלו מציאות'. המחבר כבר נודע בספריו המקיפים והמרשימים הקודמים - 'כל נדרי' על דיני התרת נדרים, 'עץ השדה' על דיני בל תשחית וביזוי אוכלין, 'קימה והידור' בענייני הידור חכם זקן ואב, 'נפש כל ח' בענייני צער בעלי חיים ועוד. הציבור מצפה לאוצרות נוספים מהסוג הזה.

באר יהודה. בבא קמא. שיעורים מאת הרב יהודה זולדן, מעלה אדומים, הוצאת מעליות, תשפ"ד. 497 עמ'. (zoldanye@gmail.com)

עוד כרך בסדרה 'באר יהודה' ובה שיעוריו של הרב זולדן, לשעבר ראש ישיבת ימית ומפקח ראשי על לימודי התלמוד במשרד החינוך, ומחבר כמה וכמה ספרים חשובים. הספר כולל שיעורים על מסכת בבא קמא שהרב המחבר העביר בישיבת ההסדר בנווה דקלים ובמקומות אחרים, שיש בהם מבט רחב על הסוגיא, המבנה שלה ושלביה השונים, בסגנון בהיר ומושך. ל"ו שיעורים בספר, השיעור הראשון פותח בקושי'ת התוספות, בעקבות לימוד אבות הנזיקין במשנה בבבויי אב, איך עונשין ממוון מן הדין, ודן בכל המסתעף בנושא ענישה 'מן הדין', והאחרון עוסק בכריתת עצי סרק ועצי מאכל בעת מלחמה סביב הסוגיא בסוף פרק החובל העוסקת בדיני 'בל תשחית'. יש לציין את הסדר מאיר-העיניים שבו נכתבו השיעורים - כולם מתחילים בהקדמה שמציגה בהרחבה את נושא השיעור, בהמשך נמצאים ראשי פרקים למהלכו, וסיכום תמציתי מצורף בסופו. החלוקה בין הטקסט עצמו לבין ההערות וההוספות וההשלמות נוחה ומדויקת. לאחרונה יצא לאור גם 'באר יהודה' על סוכה, שמצטרף לאחיו על פסחים, בבא בתרא וסנהדרין. כה לחי הרב זולדן, עוד הרבה דיו נותר בקולמוסך.

בדרכו. ג. סיון תשפ"ד. קובץ מאמרים בתורתו של רבנו מרדכי אליהו זצוק"ל. עורך: דביר אליהו. ירושלים, דרכי הוראה לרבנים ודביר מרדכי, תשפ"ד. 302 עמ'. (dm23859408@gmail.com)

קובץ שלישי המקבץ תשובות ופסקים של רבנו הראשל"צ רבי מרדכי אליהו זצ"ל ושל כמה

מתלמידיו ומקורביו, וכן של ת"ח ותיקים וצעירים המנשאים את דמותו והולכים בדרכו המאחדת, רחבת הלב, מאירת הפנים והמעמיקה בהלכה. כשלושים מאמרים בקובץ זה, ובאחד מהם מתאר הרב דביר זעפרני, בנו של מזכירו של הרב וראש ישיבת המאירי הרב שמואל זעפרני זצ"ל, את היחס של הרב אליהו זצ"ל לפסיקת ההלכה בעניינים הנוגעים לתורת הסוד. הוא מביא עשרה נושאים שבהם הושפעה ההלכה מהקבלה, ומסביר את היחס של ר"מ אליהו זצ"ל לפסיקת ההלכה בעניינם. המאמר האחרון עוסק בסדר הנכון באמירות אחרי ספירת העומר, אם קודם 'אנא בכח' או קודם 'למנצח', והוא מוכיח ש'אנא בכח' קודם מכמה סיבות, וכפי שנהג ר"מ אליהו עצמו.

בין כסה לעשור. ענייני הלכה ואמונה לראש השנה ויום הכיפורים. דביר זוסמן. קרני שומרון, תשפ"ג. קעז עמ', (dvrzusman@gmail.com)

דברי עיון והלכה והגות סביב הימים הנוראים מאת תלמיד הישיבה התיכונית 'הליכות עולם' בקרני"ש, מרשימים בכמותם ואיכותם. בפרק על הסימנים בסעודה לבילי ר"ה הוא מביא את דעת הטור שאחד הסימנים הוא אתרוג, ומזכיר שהב"י כתב שסימן זה לא כתוב בנוסחאות הגמרא שבידינו, ושבפרובנס נהגו לאכול גם פרי חדש. הוא גם מציין לדעת הבן איש חי שיש לנהוג את מנהג הסימנים בכל סעודות ר"ה, ושזוהי כוונת אב"י באומרו שיהיה רגיל אדם בסימנים אלו. החוברת מסתיימת בענייני ה'פתקא טבא' של הושענא רבה. ייש"כ גדול.

בכל מאדך. כמה חייב אדם במסירות למצוות. הרב אברהם משה אבידן. ירושלים, תשפ"ד. 20 + תתמא עמ'. (4009047@gmail.com)

הרב אבידן זצ"ל, מהלמדנים הבולטים בישיבת חברון ומכון 'הרי פישל' בזמנו, שימש שנים רבות כרב צבאי בכיר. אחרי שחרורו מצה"ל מונה לר"מ השיעור הגבוה בישיבת שעלבים, ובהמשך לראש הישיבה. נודע כלמדן ופוסק ומחבר תורני מהשורה הראשונה, ובחיו, בעיקר לאחר פרישתו מראשות הישיבה, פרסם ספרים רבים וחשובים, ביניהם 'שבת ומועד צבה"ל' - בירורים הלכתיים בנושא שבת ומועד, 'דרכי חסד' - הלכות זיהוי חללים, קבורה, התרת עגונות, אבילות ועוד, 'משא בהר' - בירורי הלכה בנושאי צבא, ביטחון וארץ ישראל, 'שמירת הנפש כהלכתה' - ענייני הלכה הקשורים לבריאות הגוף והנפש, 'אהבת צדקה' על הלכות צדקה, וחידושים על מסכת תמורה ועל הלכות מלכים לרמב"ם. ספר חדש וגדול זה 'בכל מאדך' שבו עסק הרב עד ימיו האחרונים יוצא לאור ע"י בניו שלוש שנים לאחר פטירתו, ובו בירורים הלכתיים מקיפים ב-35 פרקים בכל העניינים הקשורים למסירות נפש. הוא דן בעניין גדרי חובת האדם להוציא ממון לצורך קיום מצות עשה, בידי מעשר כספים, בהפסד ממון מול מניעת רווח, בחיוב הוצאת ממון עבור הידור מצוה, בויתור על כל ממון לצורך מניעת איסור, בידי ערבות ותוכחה, בתוכחה שאינה נשמעת, בהלכות 'לא תגורו', בידי החולה והמצטער, בדין קיום מצוות בדרכים, בדין כבוד הבריות והשלכותיו למעשה, באלימות וקטטה לצורך קיום מצוות, בקיום מצוות בזמן מלחמה, בהוצאת ממון לצורך

לימוד תורה והוראת תורה והחזקת לומדי תורה, בסוגיות בנישואי ילדים ובכיבוד הורים, בצורך להימנע ממצבים של עבירה באונס, בכללי הוצאת ממון עבור הצלת נפשות ועבור קבורת יהודי, בצורך בהוצאת ממון אף יותר מחומש לצורך ישוב הארץ, וזו רשימה חלקית בלבד ממאות הנושאים שנידונים בספר חשוב זה. התיאור בהקדמת הספר על ימיו האחרונים של הרב אבידן זצ"ל מפעים ומרגש, לא כל אחד זוכה לצאת מהעולם מתוך מודעות מלאה וצלילות שלמה ודברי תורה ופרידה מרגשים. ספר גדול של אדם גדול. תנצב"ה.

בנות עמי מטלז. אסתר פרבשטיין. ירושלים, מוסד הרב קוק וגנוז קידוש השם ומכללה ירושלים, תשפ"ד. 450+11 עמ'. (etis@macam.ac.il)

המחברת היא מהחוקרות התורניות הבכירות של השואה. חקר תורני של השואה נחוץ מפני שהמחקר הכללי בקושי מתייחס להיבט התורני של החיים בשואה, ולמיוחדות הקיימת בהשמדת החיים התורניים בשואה מעבר לכילוי החיים עצמם. בספר זה מספרת המחברת באריכות ובפירוט על האירועים בעיר טלז שבליטא בימי השואה, שהיו מיוחדים בין השאר בכך שכבר בשלב הראשון של הכיבוש נלקחו הגברים כמעט כולם להשמדה ולמחנות עבודה, ובגטו טלז נשארו כמעט רק נשים וילדים שהקושי שלהם לשרוד היה כפול ומכופל. החלק הראשון של הספר מתאר את טלז בתפארתה, החלק השני עוסק בימי השואה - בורות המוות, קהילת הנשים היתומה והמאמינה, הבריחה והמסתור שהיו פתח למעטות והאמונה שנתורה גם בשיא החשכה, והחלק השלישי עוסק בימי השחרור ובהמשכיות אחריהם. לספר צורפו נספחים רבים ומפתחות מפורטים, עוד ספר מופת מאת המחנכת והחוקרת הרבנית פרבשטיין.

בני ארץ ישראל. ימי הרב שמואל הלר מצפת. רבקה אמבון. ירושלים, הספריה הציונית, תשפ"ד. 412 עמ'. (www.bialik-publishing.co.il)

הרב שמואל הלר זצ"ל, רבה של צפת, נפטר לפני 140 שנה. כארבעים שנה הנהיג את קהילת יהודי צפת, והוא בלט בכך שבמסירות נפש הוא הצליח לגבור על המכשולים הפנימיים והחיצוניים, ולהוביל את קהילת צפת ואת נקודות ההתיישבות שקמו לצידה לקראת ביסוס והתחזקות וגידול משמעותיים. המחברת, היסטוריונית המתמחה בתולדות הגליל בדורות האחרונים בכלל ושל העיר צפת בפרט, מדגישה את היות הרב הלר, ודמויות נוספות שהשתתפו אתו בהנהגה, 'בני ארץ ישראל', שלדעתה רוחם ופעילותם היו שונים משל רבנים ומנהיגים שהגיעו מהגולה. אני הקטן לא השתכנעתי שזו הנקודה המרכזית, ושאפשר לחלק בסכינא חריפא בין אופקים ודרכי פעילותם של הרבנים והמנהיגים 'תוצרת הארץ' לבין האחרים שהגיעו מהגולה. בכל אופן סביב דמותו של הרב הלר, ופעולותיו המגוונות והמרובות לחיזוק התורה והכלכלה וההתיישבות בצפת ובסביבותיה, מצליחה המחברת להאיר פינה בהיסטוריה של תקומת ישראל שעד עתה הייתה מונחת בקרן זוית. בין השאר היא מוכיחה שהטענה שאנשי היישוב הישן, שהרב הלר היה חלק ממנו, עמדו מנגד למאמצים ליישוב הארץ בימי ראשית הציונות, אינה נכונה כלל, והיא מוכיחה שהם הקדישו מאמצים רבים,

חלקם מוצלחים וחלקים כושלים, כדי להרחיב את היישוב היהודי בגליל, ושכמעט בכל היישובים החדשים בגליל המזרחי משקלם הסגולי של בני צפת וטבריה היה מכריע, וכך גם הסיוע שהם קבלו מה'בית'. תובנת לוואי מקריאת הספר היא ההפנמה שאכן ארץ ישראל נקנתה בייסורים ובמאמצים כבירים, ושמוטל עלינו להביט בירתא כבוד ובהכרת הטוב אל מתיישיבי הדורות הקודמים עוד לפני ה'עלייה הראשונה', שבלעדיהם על פי דרך הטבע אי אפשר היה אפילו להתחיל את כל מה שקיים היום.

ברכת נדב חיים. פרקי פרשת שבוע. יוסף אברמסון. גבעת אסף, תשפ"ד. 97 עמ'.
(ycgolani15@gmail.com)

נדב חיים ויינברג הוא קצין צנחנים צעיר שנפצע קשה בשעה שהגן על חבריו בעת פיגוע שאירע בעיר-דוד שבירושלים בחורף תשפ"ג. בעז"ה ובזכות הרבים שהתפללו לשלומו הוא השתקם במהירות, ואחרי פחות משנה כבר זכה לחזור לחייליו ולשוב ולשרת כקצין ביחידתו. בימי פציעתו חיבר חברו ר' יוסף אברמסון דברי תורה על פי ספרו של הגר"מ אליהו זצ"ל 'דברי מרדכי' כפי סדר פרשות השבוע. הם יצאו בזמנו לאור בחוברות נפרדות לכל חוֹמֵש, וצורפו בחוברת הדורה זו לקובץ אחד. צימוק אחד הקשור לפרשת מסעי: רש"י מפרש שמה רבנו הזדרז להבדיל את שש ערי המקלט שבעבר הירדן, למרות שהן לא תקלוטנה רוצחים עד שיוקמו הערים הנוספות במערב הירדן. מכאן דייק הגר"מ אליהו שכמו שחצי שיעור אסור מהתורה - כך במקביל חצי מצוה נחשבת מצוה, וראוי להזדרז ולקיים גם מצוה חלקית שעדיין אי אפשר לקיימה בשלימות. הערה הלכה למעשה. בריאות שלמה לקצין נדב ויינברג, וייש"כ ליוסף אברמסון החרוץ והמסור.

דרכי המשנה. פותח שערים בדרכי המשנה. חלק ראשון. מרדכי אליעזר נחמני.
ירושלים, תשפ"ד. תלז עמ'. (02-6518699)

הרב מוטי נחמני שליט"א הוא ת"ח ירושלמי, בוגר ישיבת מרכז הרב, מתלמידי הרב טאו שליט"א, המשמש כראש הכולל 'בוני ירושלים'. בספר זה קיבץ מתוך השיעורים שהעביר בכולל בעומק הפשט בכמה מסכתות דברים שאמר בעניין דרכי סידורו וניסוחן של המשניות, וניתוח הגדרות הלכתיות שטמונות בהן. מתברר למשל שפעמים רבות סדר המשניות בנושא מסוים מתאים לסדר הפסוקים בעניין זה, ושצורת ההבנה של חז"ל את פשט הפסוקים השפיעה פעמים רבות על הכרעת ההלכה. הפרקים הראשונים של הספר עוסקים במשמעות הסדר של המשניות בכמה מסכתות, והאחרים בעיונים בענייני קריאת שמע וזמנה, הזכרת יציאת מצרים, כוונת הלב ועוד.

הלכות מלחמה ושלום. מעלת הלוחמים, הלכות אומץ וגבורה. הרב שמואל אליהו.
עורכים: דביר אליה ואחרים. [צפת], תשפ"ד. 244 עמ'. (harav52@gmail.com)

הרב שמואל אליהו שליט"א רבה של צפת הפך להיות אחד מהמנהיגים הבולטים של הציבור

התורני-לאומי, אך השפעתו ניכרת על ציבור רחב בהרבה, ודבריו נשמעים. לא ברור איך מצליח הרב שליט"א לדחוס ב-24 שעות היממה כה הרבה שיחות ושיעורים, פגישות וייעוצים, ביקורים במוסדות תורה ובקהילות ובמחנות צבא ונגישות כה גדולה לציבור הרחב וליחידים רבים, כשתמיד הוא משיב בשפה ברורה ובסבר פנים יפות ובתוכן נוגע ללב ומתיישב על המוח. בין השאר העביר ר"ש שליט"א בשנים האחרונות מאות שיעורים ושיחות בענייני הצבא ותפקידיו, מעלתם של חיילי ישראל, מסירות נפש, קידוש השם של החיים ולהבדיל של הנופלים, חובת המלחמה לכיבוש הארץ ולהגנתה מפני צר ואויב, ניהול מלחמה על פי התורה - עוצמה ותחבולות, נטילת סיכונים מוצדקת ושאינה מוצדקת, רחמים במלחמה, פדיון שבויים על חשבון הניצחון במלחמה, דברים בזכות הנקמה המוצדקת, גדרי ענישה קולקטיבית - מוסר והלכה, הלכות נטילת שלל במלחמה, האומץ במלחמה אצל החיילים והאזרחים, הצורך בשבירת רוח האויב, כללי היתר ואיסור בהתגרות באומות, הסכמי 'שלום' מזויפים, מלחמות דוד בפלישתים ומשמעותם לימינו, השראת השכינה במחנה ישראל, ניצחון וגאולה, חובת ההודאה על הצלה ועל ניצחון, עשיית מעשים טובים כחלק מההודיה לה' ועוד. כל העניינים החשובים האלו נאספו ותומללו ונערכו ע"י תלמידיו הנאמנים של הרב שליט"א דביר אליה וחבריו, סודרו ונופו באופן מתוקן ונאה מבפנים ומבחוץ, ותועלת רבה תהיה מהם לקוראים. תועלת גדולה עוד יותר תהיה אם במהדורה הבאה יוסיפו העורכים המוכשרים גם מפתח מפורט בסופו, שחשוב בספר רב-פרטים וגדוש-עניינים כזה, למרות קיומו של תוכן מפורט בתחילתו. תודה לרב שמואל שליט"א על כל פעליו, יקום כלביא ותינשא מלכותו מאוד, וטיבותא לשקיי.

השתלבות והתבדלות. אגודת ישראל - מפלגה אורתודוקסית במדינה היהודית החילונית. יוסף פונד. ירושלים, ראובן מס, תשפ"ד. 598 עמ'. (yossefu@gmail.com)

ד"ר פונד עוסק כבר שנים רבות בחקר תנועת אגודת ישראל מאז היווסדה קצת לפני מלחמת העולם הראשונה, ופרסם על כך כבר מאמרים רבים וכמה ספרים. ספר זה חציו היסטורי וחציו אקטואלי - המחבר מנתח את התנהגותה של אגודת ישראל על פלגיה ומחנותיה השונים לאורך תולדות מדינת ישראל, מדינה שהיא שותפה-יריבה של התנועה הזו בבניין הארץ ובקיבוץ הגלויות ובהגנה על העם שבתוכה ובקימום עולם התורה שבה, שאי אפשר בלעדיה אבל גם קשה ומסוכן החיבור אליה. האבסורד הוא שמפלגה ותנועה שבמוצהר אינן ציוניות והינן אפילו אנטי-ציוניות - הן השותף הטבעי ולעיתים הנאמן-ביותר לראשיה שריה ויועציה הלאומיים של מדינתנו, כשלמעשה אפשר לסמוך על יחסם החיובי לעם ולארץ. במדינת ישראל קיימים שני מהלכים סותרים - חילון משמעותי, ולעיתים אפילו קיצוני, של חלקים גדולים של הציבור ושל הממסד ושל האווירה הציבורית מאן, וחזיון עצום של התורה ולומדיה והשפעתם על צביון המדינה מאידך, ולכן מסוכן לקבוע בכל עניין מהו הכיוון המכריע. המחבר מציג, בהרחבה - אך לא בהרחבה יתירה, את הרקע האידיאולוגי והחברתי לשסע הקיים בין הציבור האגודאי-החרדי לגונוי לבין 'המדינה' ורבים מתושביה, וגם מציג פה ושם דרכים לצמצם את השסע הזה. תיאורי ההווה שלו מגיעים עד לממשלת

האחדות בעקבות אסון שמחת תורה תשפ"ד, בתקווה שאחדות זו תסייע לצמצם את השטעים גם בנושאים אחרים, שאינם ביטחוניים - תקווה שכרגע אינה מתממשת. החומר הרב שבספר והתובנות שבו עשויים לתת תקווה שגם מתוך מחלוקות עזות אפשר להמשיך לחיות בשותפות במדינתנו, שהרי אין לנו אלטרנטיבה אחרת.

זכר ונקבה בראם. הרב צבי אינפלד, ירושלים, מוסד הרב קוק, תשפ"ד. כט+573 עמ'.
(m@mosadharavkook.com)

ספרים רבים חיבר כבר הרב אינפלד, על המועדים ועל הכתב העברי ועל טעמי המצוות ועל תורת הגר"א ומשנת החסידות ועוד, ובכולם הוא מנסה להציג לפני הקורא והלומד את מה שנמצא 'מתחת לפני השטח' בנושא המדובר. בספר זה הוא עוסק בהשקפת היהדות על הברית בין האיש לאשה לשם בניית בית בישראל, על הכוחות הנפרדים שהופכים לשלימות אחת, על החלק של כל אחד מהם בבניית העולם ועוד ועוד. לא מדובר על ספר שמתאר את מעמד האשה ביהדות - אלא על מעמד הזוג ביהדות, עד לבירור אמיתי של דעת חז"ל שמי שאין לו אשה אינו קרוי אדם. עד כדי כך. הדברים מתאימים לכותרת המשנה של הספר - 'ויקרא את שמם אדם - כל אדם שאין לו אשה אינו אדם'. יש בספר שילוב של נגלה ונסתר, פשט והגות, והוא דן בו ב'ניסור' ובעזר כנגדו, בחוכמה ובבינה של שניהם, בעץ הדעת ובנחש, בתקופה שלפני החטא ושלאחרי, בעיצובן שלה ('בעצב תלדי בנים') ובעיצובן שלו ('בעיצובן תאכלנה') ובמשמעויותיהם, במצות פריה ורביה ובמצות תלמוד תורה, בברכת 'שלא עשני אשה' ובתכונות הנשיות, בענייני הזיווג וטהרת המשפחה, בגידול וחינוך הבנים והבנות ובגיל הנישואין, וכל אלו הם רק 'הצעות' לספר הגדול והמקיף הזה.

ידיו אמונה. עורך: דביר במברגר, ירושלים, אסיף, תשפ"ד 564 עמ'.
(ktavet.asif@gmail.com)

קובץ מאמרים בענייני מלחמה ומוסר ותפילה וטיפול בחללים ותשובות לשאלות שנשאלו תחת אש ועוד, מאת רבני ואברכי ותלמידי ישיבות ההסדר, שהוכן בעקבות ולרגל ותוך-כדי מלחמת 'חרבות ברזל' שאנו עדיין בעיצומה. הציבור האמוני בכלל ותלמידי ישיבות ההסדר בפרט לוקחים חלק גדול במלחמה, הרבה יותר משיעורם באוכלוסייה, ולצערנו הדבר גם מתבטא במספר החללים והפצועים מתוכם, כידוע וכמפורסם. אולם העיקר הוא הרוח החזקה, הבריאה, האמונית, שהם מפיחים בצבא ובעם, וחלק מרוח זו בא לידי ביטוי בדברי התורה וההלכה והעיון וההגות שנקבצו בספר חשוב ומרגש זה. ל"ה מאמרים בשבעה מדורים נמצאים בקובץ, והם עוסקים ביחסים בין ישראל לישמעאל, בדיני קדושת המחנה, בדין קבורת הרוגי מלחמה בבגדיהם, בהיתר לסכן חיילים להצלת גופות חללים, בהרמת קול בתפילה בעת צרה, בהלכות בל תשחית במלחמה, בדיני יציאה לחופשה מתוך המלחמה בשבת, בתשלום דמי שכירות בישוּבי קו העימות המפונים, ועוד ועוד. הקובץ נערך לזכר הנופלים על קידוש השם במלחמת מגן זו, ולזכות הפצועים ורפואתם השלמה. העורך החרוץ

כותב בצדק שבהקדמה המפורסמת של החיי אדם לספרו הוא כותב על אהבתו את התורה: "כי בנסייעתי לדרך דעתי הייתה עליה, ובישיבתי בחנות דעתי עליה, ויתי לי שאפילו בשעת משא ומתן פעמים הרבה דעתי עליה", ואשרינו שרבים מתוכנו יכולים בדורנו לומר בפה מלא "בשעת הנסיעה בטנק דעתי עליה, ובין פעילות קרבית אחת לאחרת דעתי עליה, ובזמני אימונים דעתי עליה". בן תורה איש מלחמה הוא בימינו כבר חזון נפרץ, מראה נפלא שלא זכו לראותו אבותינו ואבות אבותינו. יהי רצון שספר מכובד ומרשים זה ימצא את מקומו הראוי לכבודם של אותם בני תורה, ושבוזכות התורה הגדולה שהוא מייצג ייצאו הלוחמים מן המלחמה לחיים ולשלום, ידבר ה' שונאינו תחתיהם ויעטרם בכתר ניצחון. בעת הורדת הספר לדפוס נודע על פציעתו הקשה בקרב בעזה של הרב ישי אנגלמן, ר"מ בישיבת 'ברכת משה' במעלה אדומים וחבר מערכת 'אסיף', שמאמר שלו בעניין תעניות בעת צרה נמצא בקובץ זה, והקובץ מוקדש בין השאר לרפואתו.

ישא מדברתיך. קובץ מאמרים למלאת עשור לפטירת משמון אברהם יונגסטר ז"ל. עורך: הרב יהודה יונגסטר. גבעת שמואל, תשפ"ד. 102 עמ'. (yudiy18@gmail.com) משמון אברהם יונגסטר ז"ל היה עלם חמודות שנפטר בדיוק במלאת לו י"ט אביבים לפני עשר שנים. הוריו הנציחו את זכרו בין השאר בעידוד כתיבה תורנית אצל צורבים צעירים, והוצאת קובץ מאמרים למדניים ובו הטובים שבהם. אולם השנה בעקבות המלחמה שפרצה רבים מהכותבים הפוטנציאליים יצאו לחרף את נפשם במלחמות ה', ולכן התחרות השנתית נדחתה לשנה הבאה. אולם פטור בלא כלום אי אפשר, ובמקום הקובץ השנתי הוציא הרב יונגסטר, בוגר ישיבת שעלבים ורב קהילה בגבעת שמואל, קובץ של מאמרים מאת תלמידי חכמים הקרובים למשפחה לעילוי נשמת הנופלים במערכה, ובהם שיחה של מייסד ישיבת שעלבים וראשה במשך שנים רבות הרב מאיר שלזינגר, יאריך ה' ימיו בבריאות ובנחת, על יום ירושלים ועל הודאה וגאולה ועל הלוחות השניים שמתקנים את הראשונים, ועוד מניין מאמרים המכבדים את המקום והזמן והנפטר ז"ל.

כלכלת המקדש. זהר עמר. קרית אונו, מכון מש"ה, תשפ"ד. 160 עמ'. (amarzoh@gmail.com)

פרופ' עמר החרוץ מוסיף עוד נדבך לעבודות הרבות בענייני הטבע והריאליה של המקדש וכל מה שסביבו שכבר פרסם, בהן קיים שילוב של הלכה, היסטוריה, ארכיאולוגיה ומחקרים וניסויים שהוא עושה במו ידיו לצורך השלמת התמונה וביורור המציאות. אחרי המחקרים בענייני סממני הקטורת, הצבעים (תכלת וארגמן ותולעת שני), לחם הפנים, אבני החושן, עצי המערכה ודרך שריפת הפרה האדומה, הגיע תורו של הפן הכלכלי והאירגוני של עבודת המקדש. בהתבוננות על מאה השנים האחרונות של הבית השני, שמהם בעיקר נותרו תיאורים בחז"ל ולהבדיל אצל יוספוס והיסטוריונים אחרים והרבה שרידים ארכיאולוגיים, מדובר על נפח פעילות גדול מאוד שהתקיים בירושלים וסביבה שהיה קשור לעבודת המקדש

ולקורבנות. פתאום מתגלה לעינינו המקדש גם כגוף בעל משמעות אירגונית וכלכלית עצומה, כולל אלפי בעלי תפקיד ומקצוע שחייהם ופרנסתם סבבו סביב למקדש ה' אשר בירושלים. המחבר מחשב ומוצא שבמקדש הוקרבו במשך השנה אלפי בהמות - פרים, אילים, כבשים ושעירים - לקרבנות ציבור בלבד, מלבד כמות אינסופית של קורבנות חובה ונדבה למיניהם מרבבות אלפי ישראל. לצורך המנחות והנסכים נדרשה כמות אדירה של חיטים ושמן ויין, והוא מנסה לחשב גם אומדן של מחירים לכל המוצרים האלו במחירי אותם הימים. המחבר גם בוחן את דרכי הרכש וההובלה והאיחסון של הבהמות והמוצרים האלו בירושלים וסביבתה, ומסביר את הצורך לדאוג לכמותם ואיכותם של עצי המערכה, שזהו סיפור שלם בפני עצמו. הכל מתפרט בידי האמונות של פרופ' עמר גם למחירים כלכליים בדינרים רומאיים, העולים לחשבון גדול מאוד. פרק שלם עוסק בירושלים כעיר המקדש והתקנות הרבות שתוקנו בעניין זה במשך הדורות, ונבחנו גם דרכי הלינה וההארכה והספקת המזון לעיר, העורך החקלאי הנדרש והיבוא לכיסוי הפערים, תעשיית ייצור כלי הבישול והתנורים מחרס וכלי האבן שאינם מקבלים טומאה, דרכי הטיפול והשמירה על התברואה והאקולוגיה בעיר הגדולה והצפופה הזו, ועוד ועוד. סדרת החיבורים האלו של פרופ' זהר הלוי עמר נר"ו מורידה לנו את המקדש מהתאוריה למעשה, ומחזקת בכל קורא ומעיין את הציפייה לבניין הבית השלישי כעניין ריאלי ומעשי בקרוב בימינו בעזה"ת.

לְבַנו בְּתוֹרָתוֹ. ליקוט פירושים על התורה והמועדים. הרב יהושע רוזן. העורך: שהם גנוט. ירושלים, תשפ"ד. שלושה כרכים. (shohamgenut@gmail.com)

הרב הצדיק והעניו רבי יהושע רוזן זצ"ל נפטר לפני כשנתיים. הוא היה תלמיד מובהק של הרב צבי יהודה זצ"ל, צמח וגדל והתחנך ולימד וחנך בישיבת מרכז הרב ובמוסדות שסביבה, נודע במידותיו המיוחדות ובהנהגותיו האציליות ובדרכו החינוכית המופלאה, והותיר אחריו תלמידים רבים. בשנותיו האחרונות העביר בערבי שבתות לקבוצת מקשיבים קטנה שיעור בפרשת השבוע, ואחרי התנגדות מוחלטת של הרב זצ"ל במשך שנים והסכמה מסויגת באחרית ימיו, יצאו לאור עתה אחרי עריכה מוקפדת הדברים שליקט הרב וכתב לקראת שיעוריו, 1500 עמודים של פירושים ודרושים ומשלים והגיונות מחכימים ונעימים מתוך הדברים שנאמרו בשיעור ההוא במשך השנים. לדוגמא, בהפטרת פרשת פינחס מוזכר שאלהיו ישב 'תחת רותם אחד', ואומרים חז"ל בירושלמי שהיו אלו גחלי רתמים שאף על פי שכבו מבחוץ לא כבו מבפנים'. וכתב הרב שהיה בכך רמז לאלהיו שמנהיג בישראל צריך להיות בעל התלהבות לטהרה, אבל שחשוב שהיא תתבטא רק בפנים ולא תבוא לידי ביטוי מבחוץ. בדומה לכך נאמר במסכת סוכה שתלמידו הגדול של הלל, יונתן בן עוזיאל, בשעה שהיה יושב ועוסק בתורה כל עוף שפרח מעליו מיד נשרף. ורבים השואלים שאם זו הייתה מדרגתו - מה הייתה אם-כן מדרגת רבו הלל הזקן? ומובא בשם החפץ חיים שבניגוד לתלמידו יונתן בן עוזיאל הלל ידע להפנים את ההתלהבות שלו, כך שלמרות דרגתו הגבוהה מזו של תלמידו העוף שפרח מעליו לא נשרף... יישר כוחם של היוזמים והעושים, יצירה לדורות.

מבית מדרשנו. אסופת מאמרים על מסכת כתובות. זמן חורף תשפ"ד. ירושלים, ישיבת מרכז הרב, תשפ"ד. 767 עמ'. (mebetm12@gmail.com)

זמן חורף זה לא היה זמן רגיל, אלא 'זמן' של מלחמה. חלק מהתלמידים גויס, וגם האחרים למדו כשהם מלווים בתחושה עמוקה שהם ממלאים את תפקידם במערכות ישראל נגד אויבו בלימודם בבית המדרש. למרות המצב יצא לאור הכרך השלושים של 'מבית מדרשנו', קובץ המאמרים מבית ישיבת מרכז הרב היוצא בקביעות פעמיים בשנה, ממש עם סוף 'זמן חורף' כלול בהדרו. כשישים מאמרים מצויים בו על המסכת המלאה והגדושה הזו, שלא לשוא היא מכונה 'ש"ס קטן', מבירור גדרי התקנה לזמן הנישואין והגדרת המושג 'נישואין' הנידונים בראש המסכת, ועד דיני 'הכל מעלין לארץ ישראל' והגדרים ההלכתיים של הציווי שלא לעלות בחומה שמוזכרים בסופה (דפים קי-קי"א). במאמר זה מעיר מחברו בהע' 13 שבספר הכוזרי במאמר השני אותיות כג-כד נוזף המלך בחבר שאינו עולה לארץ והחבר משיב לו מה שהוא משיב, אבל בשום שלב הוא לא טוען שקיימת מניעה הלכתית או תורנית לעלות לארץ בזמן הזה, וברור שלדעת ריה"ל התביעה האלוקית לעלות לארץ שהייתה קיימת בתקופת בית שני קיימת גם בזמן הזה. הגיליון נפתח בשיעוריו של ראש הישיבה הרב יעקב שפירא שליט"א בגדרי קטן וגיוור קטן, ובמאמרים של ותיקי הר"מים בישיבה - גיסי הרב מיכאל הרשקוביץ שליט"א רבו של היישוב נריה שבבנימין, והרב יהושע מגנס שליט"א. ראש הישיבה כותב בדברי ברכתו לגיליון שאותה שכינה ששורה על הלומדים בבית המדרש היא זו ששורה על שלוחי הציבור הנלחמים באותה עת את מלחמות ה', ואלו מחזקים את אלו, בעיקר שגם מתוך בית המדרש הזה עצמו יצאו לא מעטים המחרפים עתה את נפשם במלחמה נגד עמלקי דורנו. זוהי שנת המאה להקמתה של ישיבת מרכז הרב, אִם הישיבות התורניות-לאומיות שפרו ורבו ב"ה בדורנו, והעמידו דור של בני תורה ותלמידי חכמים ולמדנים ורבנים ודיינים ואף כמה גדולי תורה אמיתיים. אחד הסימנים להתרחבות הגדולה הזו היא שבת המדרש הגדול של ישיבת מרכז הרב נדרש להתרחב, כפשוטו, מדי כמה שנים - ההרחבה הראשונה כונתה 'הרחיב', השנייה 'תפרוצ', ולשלישית אין עדיין שם, בלי לדבר על כך שעזרת הנשים מלאה לומדים בכל שעות היום. זכינו ב"ה לדור שהתורה חביבה עליו, וראש הישיבה שליט"א יודע היטב להאחיב את התורה ואת לימודה בעיון ובעומק על תלמידיו. חלק מהפירות המשובחים של בית המדרש הזה נגלים לעולם עתה בגיליון רחב ומשובח זה של 'מבית מדרשנו'. והערה קטנה לסיום: לענ"ד למרות ענוותנותם של הרבנים והתלמידים של ישיבת 'מרכז הרב' חבל שלא צורף לשם הכותבים פרט מזהה כלשהו, כמו תפקידם בישיבה ו\או השיעור שבו הם לומדים ו\או מקום מגוריהם, זה היה מוסיף פנים אישיות לספר התורה הגדול הזה. כל הברכות לישיבה המרכזית העולמית שממשיכה לצמוח ולפרוח בהנהגתו של ראש הישיבה הרב יעקב אלעזר כהנא-שפירא שליט"א.

מוריה. קובץ תורני. שנה לט, אדר שני תשפ"ד (גליון ז-ט). העורך: הרב אריה בוקסבוים. ירושלים, מכון ירושלים, תשפ"ד. תקפד עמ'. (office@machon-y.com)

זהו קובץ מוגדל שיצא לאור לכבודו ולזכרו של הגאון רבי ברוך מרדכי אזרחי זצ"ל, ראש

ישיבת 'עטרת ישראל' (לשעבר בשכונת בית וגן בירושלים ועתה במודיעין עילית), חבר מועצת גדולי התורה, מייסדה וראשה של תנועת 'בני תורה', תלמיד חכם מופלג, מחנך בחסד, איש חיל רב פעלים ופה מפיך מרגליות. אחרי המדורים הקבועים 'גנוזות', 'זכרון לראשונים' ו'זכרון לאחרונים' מוקדשים כמאה עמודים לחידושי תורה שלו וצ"ל ושל בני משפחתו בהלכה ובאגדה. עשרות מאמרים נפלאים כלולים בגיליון הזה, ואציין רק כמה מהם: הרב יעקב טריבץ, מומחה בתורת הגר"א, מציג לנו ביאורים חדשים של הגר"א על או"ח מכת"י, ומחזק על פי קטע של ביאור הגר"א מכת"י של רבי נפתלי הרץ הלוי מיפו את אמיתות הנוסח שהציע הוא עצמו לפני שנתיים על גבי גיליון 'מוריה' בעניין כוונת השמות בפסוק הראשון של ק"ש. אין שמחה כהתרת הספיקות, ואין שמחה כמצאיאת אישוס כה ברור לנוסח החדש שהציע הרב טריבץ בעבר, בתוך דפים שנכתבו הלכה למעשה ע"י אחד מגדולי תלמידי-תלמידיו של הגר"א ונתגלו רק עתה. בהמשך ידידי הרב אליהו סולוביצ'ק מפרסם פרק נוסף מעבודתו הגדולה בהכנת מהדורה חדשה ומתוקנת ומוערת של חידושי רבנו חיים הלוי על הרמב"ם, והרב יאיר אבידן, בנו של ראש ישיבת שעלבים הר"א זצ"ל, דן במצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים, ומחדש שלדעת הגר"א אלו הן שני חלקים של מצוה אחת, שלא כמקובל שמצוות משלוח מנות קשורה למצוות סעודת פורים ומצוות מתנות לאביונים עומדת בפני עצמה. נפ"מ למשל היא שיש לקיים את מצוות מתנות לאביונים דווקא ביום ולא בלילה, ושבמתנות מכובדות של מנות מאכל לעניים יוצאים ידי חובת שתי המצוות יחד, ושאין צורך בשליח למשלוח מנות כמו שאין צורך לכו"ע בשליח למתנות לאביונים, ושאשה פטורה ממתנות לאביונים, ושבפורים משולש יש לשלוח מנות ביום שיש עם קריאת המגילה ומתן המתנות לאביונים ולא ביום ראשון עם סעודת פורים, ועוד. בהמשך מובאות הנהגות החזו"א במצוות מילה על פי סיכומי רבי חיים קנייבסקי זצ"ל, ובהן בין השאר שיש לנהוג כדברי הזהר לעטוף את התינוק לפני הברית על בימת בית הכנסת דווקא כדי שהילד יגדל ויהיה תלמיד חכם, שאפשר להקל לכתחילה לעשות את המציצה בעזרת שפופרת, ושעדיף לתת לתינוק שם אחד ולא שניים ושלוש שמות. בתשובות הגר"ח ק בנושא המובאות בהמשך מוזכר שאין עניין שהאב יעשה את החיתוך ושעדיף להשאיר זאת למוהל, שהכיסא הגדול והמפואר, המכונה 'כיסא של אליהו', מיועד להניח עליו את התינוק לפני הברית ועל הסנדק לשבת על כיסא אחר, ושכאשר מתקיימות שתי בריתות עדיף להקדים את זו שבזמנה על זו שלא בזמנה, שלא כמקובל. בהמשך מובאים כמה מכתבים של הרב אליהו דוד הכהן רייכמן זצ"ל, חתן הרב שבדרון זצ"ל, אל המומחה בהלכות תולעים הרב ויא שליט"א, ובהם הוא תמה על סברות שונות להקל שנאמרו בעניין תולעי הדגים, כאשר ניכר שהמציאות השתנתה, אולי בגלל שינויים אקולוגיים שחלו בעולם. לדעתו אין לסמוך על מוסכמות משנים קודמות לגבי הנעשה בדורנו ולהקל במה שהעניינים רואות שיש צורך להחמיר. לא הובאה בגיליון תגובתו של הרב ויא, וחבל. ר' צבי רייזמן דן בעניין חציצה בטבילה למי שמתקשט עם ציפורניים מלאכותיות וריסים מלאכותיים. לדעתו, כמומחה בתעשיית הקוסמטיקה, היום מיליוני נשים בכל העולם נוהגות לכתחילה ללכת זמן רב עם התוספות המודבקות האלו, ואם כן יש לפוסקים לדון מחדש בעניין ולהקל יותר מתמול-שלשום בגדרי החציצה בהן בשעת

טבילה. הוא מביא ראייה מנטילת ידיים, שהנשים היום מקילות לכתחילה ליטול ידיים עם ציפורניים מלאכותיות ואין פוצה פה ומצפצף, ולמרות שיש כמובן לחלק בין נטילה שהיא מדרבנן לטבילה שהיא מדאורייתא - בכל זאת כבר כתבו הפוסקים שדינם שווה שהרי 'כל דתקון רבנן כעין דאורייתא תקון', ומכאן מוכח שבשנים האחרונות התחולל שינוי מציאותי בעניין זה. הרב אפרתי שליט"א דן בהגדרה ההלכתית של הגולן כארץ ישראל ובסתירות-לכאורה בפסיקת רבו הגריש"א זצ"ל בנושא זה, והרב אברהם ישעיהו שפירא מבני ברק 'עושה סדר' בפסיקותיו של החזו"א בעניין קביעת יום הפורים בשכונות ירושלים, וקובע שלדעת החזו"א שכונות רחוקות נחשבות כחלק מהעיר רק אם הן בנויות ברצף אחד עם שכונות אחרות שקרובות מיל לירושלים העתיקה. לדעתו סברת השיתוף בענייני העיר לא תפסה מקום כלל אצל החזו"א. ולסיים: ה'פצצה' של הגיליון הזה לענ"ד היא מאמרו של הרב אפרים אריאל בוקוולד, שמערער על זיהוי הארגמון קהה-הקוצים כחילזון התכלת. לדבריו דווקא החידוש שזירז והרחיב מאוד את ההסתמכות על הארגמון הזה כתכלת של תורה, והוא שכאשר משהים את הצמר הצבוע בדם החילזון באור השמש צבעו הופך מסגול לתכלת - דווקא חידוש זה שומט את הקרקע מהזיהוי הזה, מפני שמבחינה כימית אחרי השהייה באור השמש חלים שינויים במולקולות הצבען שגורמים לו להפוך זהה כימית לקלא אילן הצמחי, בניגוד למשמעות דברי חז"ל שקיים הבדל מהותי בין שני החומרים האלו. אחת מראיותיו העיקריות היא פיסת בד שנמצאה במצדה ובה קטע צבוע בתכלת, שהוכח מעבדתית שהוא מדם חילזון שלא נחשף לשמש לפני הצביעה. ואם כן כנראה שהיה קיים, וכנראה קיים גם היום אך אינו מזוהה, חילזון אחר שממנו אפשר להפיק צבע תכלת בלי לחשוף אותו לשמש ובכך לגרום לו לשינוי כימי שיהפוך אותו למעשה לסוג של קלא אילן, ואולי מדובר על חילזון מסוים שנמצא בכמויות קטנות בים ליד טוניסיה, 'עיוין בהרחבה במאמר. דבריו של הרב בוקוולד נכתבו בביטחון מלא, כשהוא בטוח ש'מבקשי האמת' כולם יודו לדבריו ויסירו את התכלת מציצייתיהם, אך ימים יגידו מה תהיה תשובתם של תלמידי החכמים המצדדים בתכלת של החילזון קהה הקוצים, התכלת שמקובלת היום כמעט על כל לובשי התכלת כתכלת של תורה. יישר כוחם של ידידי ראשי מכון ירושלים ועורכי 'מוריה' על הגיליון המשובח שהוציאו מתחת ידם, קובץ שמכבד מאוד את זיכרו של הגרב"מ אזרחי זצ"ל.

מכילתא. ה. כתב עת לתורה ולחכמה. העורכים: מנחם טייטלבוים ומשה דוד צ'צ'יק. ירושלים, תשפ"ד. 387 עמ'. (mekhilta@mekhilta.com)

ארבעת הגיליונות הקודמים של כתב העת העצמאי 'מכילתא' כבר עשו רושם רב בעולם התורני-מחקרי ובעולם האקדמאי. הגיליון הזה אינו נופל ברמתו מקודמיו, ויישר כוחם של העורכים ושל מועצת המערכת על המפעל המיוחד הזה. יש בו דיונים בעניין מבנה סוגיא בבבלי סנהדרין ובעניין הצעתו של פרופ' חיים סולוביצ'יק על 'הישיבה הבבלית השלישית', על פירוש תלמיד רס"ג לדברי הימים מתוך כת"י ועל זיהוי קבצים של כתבי יד מתקופת בעלי התוספות, על פעילות מסחרית של יהודי מצרים לפי מסמכים מהגניזה ועל ספר כמעט-שלא-ידוע של רבי יהונתן אייבשיץ, מחקר של ר"י אביב"י על מערכת השערים והעיקרים

בספר 'נפש החיים' ומאמר על דמותו של רבי חיים הלר ועוד. הכותבים הם שילוב מרתק וייחודי של חוקרי תלמוד מקצועיים ושל בני תורה ש'הציצו' במחקר התורני ורואים גם בעיסוק בו חלק מתורתם. יתן ה' חיים ארוכים לכתב העת הזה, וזו בקשה שקיומה כלל אינו מובן מאליו...

ממינסק לירושלים. מסעי ארון הקודש של ה'נחלת דוד'. אברהם אטינגר. ירושלים, מכון מאיר, תשפ"ג. 39 עמ'. (054-3380923)

בשנת תשס"א היה בית המדרש החדש של ישיבת 'מכון מאיר' בירושלים באמצע בנייתו. הרב אטינגר, מהמלמדים הוותיקים בבית מדרש זה, קיבל הודעה על ארון קודש ישן שנמצא בידי משפחה ירושלמית, ומרגע זה התחיל תהליך מופלא ומרתק שהסתיים בהצבת הארון ששימש בקודש בבית מדרשו של הגאון המפורסם רבי דוד טביל זצ"ל רבה של העיר מינסק, תלמידו של רבי חיים מוולוז'ין ומחבר ספרי 'נחלת דוד' על כמה מסכתות בש"ס, בבית המדרש החדש, כלול בהדרו. הרב אטינגר מספר את מהלך העניינים המרתק והבלתי צפוי שלב אחרי שלב, ואת הסוף הטוב יכול כל אחד לראות היום בעיניו בבית המדרש של מכון מאיר בירושלים.

מנהיגות בשעת משבר. לימוד במגילת רות. אהרן פרידמן. ישיבת כרם ביבנה, תשפ"ד. 81 עמ'. (050-2520663)

הרב פרידמן משמש כראש ישיבת כרם ביבנה לצד ידידו הרב גבריאל סרף, ועיקר עיסוקו בש"ס ופוסקים. אולם גם מלימודי תנ"ך ומחשבה לא משך הרב פרידמן את ידו. חוברת נאה זו משלבת בין לימוד עומק פשט הפסוקים, לבין עיון במהות המנהיגות בישראל כפי שהדברים משתקפים במגילת רות ובדברי חז"ל עליה. מחטא אלימלך ובניו ועד בניית מלכות ישראל ע"י בועז ורות מוליך הרב פרידמן את הקורא בסיפור תנ"כי-חינוכי, שיש בו עומק ומחשבה וגם רגש. לדעתו חלק מהאשמה בחטא הנטישה של אלימלך ובניו תלוי בצווארם של אנשי בית לחם, ששפטו באופן שלילי את אלימלך מנהיגם עד ש'אילצו' אותו לעוזבם, ותיקונם היה בעין הטובה שבה ראו את נישואי בועז ורות, ובברכה שבירכו אותם: 'יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה'...

מפתח נושאים באמונה בכתבי הראשונים. חגי צבי פישר. ירושלים, תשפ"ב. 346 עמ'. (fisherh21@gmail.com)

חוברת שהיא כלי עזר ממדרגה ראשונה להנגשת המקורות לסוגיות ומושגים בענייני אמונה בכתבי הראשונים. המחבר, בוגר ישיבת מרכז הרב וכולל 'ארץ חמדה', עמל כדי לסייע לרבים למצוא בקלות יחסית את דברי גדולי המחשבה מתקופת הראשונים שאותם הם מחפשים. הספרים שנסקרו ומופתחו הם ספרי הרמב"ם ובנו ב'המספיק לעובדי ה', כתבי הרמב"ן, רס"ג, הכוזרי, חובות הלבבות, שערי תשובה לרבנו יונה ופירושו למשלי ולאבות, ספר

החינוך, ספר דרשות הר"ן וספר העיקרים. בסדר אלפבתי, מ'אבות' ועד 'תשובה', נרשמים הנושאים ונושאי המשנה בפירוט, ואחריהם תוכן הנושאים לפי פרשות השבוע, מבריאת העולם בפרשת בראשית ועד תלמוד תורה ב'וזאת הברכה', ולפי מועדי השנה - מ'תשובה' בימים הנוראים ועד 'ברכת התורה' בתשעה באב, ועוד רשימת ערכים מפורטת. עבודה חשובה ומועילה לרבים.

מקראי קודש. הלכות יום העצמאות ויום ירושלים. בתוספת תשובות מאת גדולי הדור על פי הדרך שסללו לנו רבותינו. לאשכנזים ולספרדים. משה הררי. ירושלים, תשפ"ד. רצד עמ'. (mikraeikodesh1@gmqail.com)

לסדרה החשובה והמפורסמת 'מקראי קודש' על המועדים מאת הרב משה הררי ממרכז הרב נוסף עתה נדבך חשוב שהיה חסר - מועדי חודש אייר שזכינו להם בדורנו, הנהגותיהם והלכותיהם. ידעתי גם ידעתי, ויודע זאת גם המחבר שליט"א, שחשיבות הימים האלו וק"ו הדרך לציין אותם נתונים במחלוקת-דעות עזה כבר שנים רבות, ולכן הוסיף בכותרת המשנה 'על פי הדרך שסללו לנו רבותינו', כאשר הוא מתכוון לרבני ישיבת מרכז הרב ובנותיה לדורותיהם בפרט ולרבני הצינונות הדתית בכלל, שעל פי השקפתם ועל פי חינוכם יש לציין את יום העצמאות ויום ירושלים כימי שמחה והודאה, והשאלה היא רק איך. בדיוק משום כך פותח הרב הררי את הספר בדברי הרב ישראלי זצ"ל, שכותב בספרו חוות בנימין סי' יג שיום העצמאות דומה במידה מסוימת לט"ו באב שבו כלו מתי מדבר וניתן האות להיכנס לארץ אחרי ארבעים שנה, יום שעליו אמרו חכמים שלא היו כמותו ימים טובים לישראל. אבל לא בענייני השקפה באנו לדון כאן, אלא בענייני הלכה והנהגה ותפילה. נוח מאוד להתלות בדברי חז"ל ובמנהגים קבועים כדי לקבוע את המעשה שיש לעשות, וקשה לחדש ענייני תפילה ומנהג יש מאין. אך לאורך פרקי הספר, מהפרק הראשון הדין בהנהגות הראויות ליום הזיכרון לחללי מערכות ישראל, דרך ענייני יום העצמאות (כולל שאלת ההלל - שלם או חצי, עם ברכה או בלעדיה, גם בלילה או רק ביום וכו') והשאלה לגבי הנהגותיו כאשר הוא מוקדם או נדחה (מה שקורה ברוב השנים כדי למנוע חילול שבת בעטיו), ועד הנהגות ולתפילות של יום ירושלים, מברר המחבר על פי דעתם של ספרים וסופרים ישנים וחדשים מה ראוי לעשות ואיך ראוי לנהוג, ופורש את השמלה כולה. האמת היא שמדובר למעשה על בירורי הלכה 'יש מיש' ולא 'יש מאין' - כבר היו תקדימים לימי 'פורים' מיוחדים שקבעו קהילות ישראל לציון ניסים שאירעו להם, ולא תהיה כוונת - חידוש העצמאות היהודית בארץ הקודש בניסי ניסים אחרי דורות כה רבים של ציפייה, או הניצחון האדיר הניסי וההצלה ממוות לחיים במלחמת ששת הימים והחזרת הר הבית לדינו - כ'פונדקית' - יום שמחה ותפילה לדורות שנקבע על כך שגויים שהתכוננו להתקיף קהילה פלונית בשנה פלונית נמנעו לבסוף בעזה"ת ממחשבתם הרעה. הרבנות הראשית לישראל אמנם קבעה קביעות שונות להנהגות ולתפילות של יום העצמאות ויום ירושלים בעבר, אך עדיין נשאר מקום רב להתגדר בו. כמה נספחים חשובים מובאים בסוף הספר, בהם איגרות ותשובות בענייני הימים האלו מאת הרצי"ה קוק והרב ישראלי זצ"ל והרב יעקב אריאל והרב ליאור שליט"א, תיאורי ניסים

שאירעו בזמן הקמת המדינה ובמלחמת ששת הימים, הדברים המפורסמים שכתב הגר"ש דבליצקי זצ"ל על קביעת יום הודייה לאחר מלחמת ששת הימים (וגם אם לדברי מקורבים הוא עצמו חזר בו מהדברים כאשר ראה שהם לא התקבלו על לב גדולי ישראל בציבור החרדי - עדיין תוכנם במקומו עומד), ועוד. ולסיום הערה אחת: בעמ' קיא כותב הרב הררי שנוהגים בתפילת מעריב בליל יום העצמאות לומר חמישה בתים מתוך 'לכה דודי' העוסקים בגאולה, תוך דילוג על הבתים הקשורים לשבת ועל הבית 'והיו למשיסה שוסייך' וכו'. אמנם נכון שיש עמימות במנהג אמירת בתי 'לכה דודי' בתפילה זו, ויש אף שנוהגים לומר רק שלושה או ארבעה בתים מתוך הפיוט הנפלא הזה, אך יגעתי ולא מצאתי טעם הגון לוותר על הבית החשוב הזו 'והיו למשיסה שאסייך ורחקו מבלעייך' וכו' שבו מתפללים על השמדת אויבנו. בסידור 'רינת ישראל' נוסף גם הבית הזה לחמשת חבריו. וכשם שזכינו לאתחלתא דגאולה כך נזכה לגאולה השלמה בקרוב.

נוסח סליחות מאוחד. שעלבים, ישיבה תיכונית, תשפ"ג. 27 עמ'.
(gershons@shaalvim.co.il)

זכינו לחיות בדור קיבוץ הגלויות שעליו חלמו אבותינו, ומוסדותינו מעורבים ב"ה מבני העדות השונות. כבר התרגלנו במוסדות שלנו לכך שהתפילה נערכת בדרך כלל על פי נוסח החזן, לא רק בחילופי אשכנז-ספרד אלא גם בשליחי ציבור מעדות המזרח. במועדים עדיין נחלקים המניינים על פי העדות השונות, בגלל הנוסחים והנעימות השונים מאוד אלו מאלו. האם זה יהיה דינם גם של הסליחות, לפחות מאז 'מוצאי מנוחה' שגם האשכנזים נוהגים לאומרו? רחש ליבו של ראש הישיבה התיכונית בשעלבים הרב גרשון שחור דבר טוב לחבר בין הנוסחים, והוא תיקן נוסח קבוע לכל יום שבו מפיטי הסליחות של העדות השונות, ופיוט 'אשכנזי' אחד שמתחלף כל יום, מ'במוצאי מנוחה' בליל סליחות הראשון 'ועד' 'מחר יהיה האות הזה' בעיו"כ. היוזמה והנוסח קיבלו את אישורו של מרא דאתרא וראש הכולל בישיבת שעלבים הרב גדעון בנימין שליט"א, וגם לקראת שלהי תשפ"ד ייאמר נוסח הסליחות הזה בישיבה התיכונית בשעלבים, ואולי גם במקומות אחרים. 'צל קורתך באו בנים אשר נגרשו, ביתך כנתועדו רעשו וגם נתגעשו, חסד אבותם תזכור עת לריב ייגשו, אמת ושולם נפגשו, גם את זה לעומת זה'.

סידור אזור אליהו. כמנהג רבנו הגר"א, ע"פ יסוד נוסח אשכנז הישן. מהדורה י"ז מתוקנת ומורחבת. עורך הרב דוד כהן. ירושלים, תשפ"ד. 29 + תריח + 56 עמ'. (02-5861279)

כמה שותפים לסידור מיוחד זה. הרב יהושע כהן זצ"ל מנקיי הדעת של שערי חסד הגה אותו וייסדו, ישעיהו וינוגרד ז"ל, אוהב ספר ויודע ספר ומומחה בכתבי הגר"א, סייע בידו, והרב דוד כהן שליט"א, ת"ח ירושלמי בקיא בנוסחים ובדקדוק, ערך אותו והוציא לאור. המהדורה הראשונה של הסידור שמשחזר את נוסח אשכנז שנהג בפולין לפני יותר משלוש מאות שנה ומשלב בו את הגהות ומנהגי הגר"א על פי כתביו וכתבי תלמידיו, נדפסה בשנת תש"ס, ולהפתעת הכל

עוררה התעניינות והתעסקות מרובים בדיוק נוסח אשכנז בכלל ונוסח הגר"א בפרט. בעקבות תיקונים ושיפורים שהוצעו ע"י מעירים שונים ונתקבלו ע"י העורך ר"ד כהן יצאו לאור מהדורות מתוקנות ומשוכללות זו מזו זו כל שנה-שנתיים. במדור זה כתבתי על המהדורה הרביעית בגיליון תמוז תשס"ה (מה, ד עמ' 93) ועל המהדורה השישית בגיליון תשרי תשס"ט (מט, א עמ' 102), ועכשיו אני זוכה לכתוב כמה מילים על המהדורה השבע-עשרה המתוקנת והמורחבת. אחרי המבוא הרחב המתאר את השתלשלות נוסח אשכנז, את פגיעתם הרעה של המשכילים-המדקדקים ששינו את הנוסח המקורי של התפילה במקומות רבים, ושל העדויות השונות והמקורות השונים לנוסח הגר"א, נמצא בחלקו העליון של הדף גוף הסידור כשהוא מדויק ומתוקן על פי הכללים שקבע העורך בהקדמתו, עם הערות גירסא ודקדוק והלכה במקומות המתאימים בתוך הסידור ובשולי העמוד, ופרקי השלמות בסופו. בסוף הסידור נוספו גם צילום הספר 'מעשר רב' דפ"ר, וכן איגרת הגר"א הידועה. אחד החידושים במהדורה זו של הסידור הוא בירור דעת הגר"א שבשמות השם שבקריאת שמע יש לכוון בשם הראשון על מלכות ה' בעבר, לפני בריאת העולם ועד הדור האחרון; בשם 'אלוקינו' יש לכוון על מלכות ה' בהווה, ובה' אחד' יש לכוון על מלכות ה' בעתיד, עליה נאמר 'ביום ההוא יהיה ה' אחד ושמו אחד'. סידור 'אזור אליהו' אינו סידור פשוט, והוא לא תמיד 'ידידותי למשתמש'. הוא מתאים רק למי שמעונין בו בגלל איכויותיו, אך דווקא בגלל איכויות אלו הוא זכה לתפוצה גדולה מאוד, ובזכות חריצות מהדירו גם למהדורה י"ז מתוקנת ומורחבת, ולאז מילתא זוטרתא היא. יישר כוחו של ר"ד כהן, ובהנחה שגם במהדורה זה ימצא מה לשפר ולתקן ולהוסיף - יהי רצון שיזכה לעוד מהדורות מתוקנות ומהודרות ומושלמות של סידור מיוחד זה.

ספר מצוות קטן. סמ"ק. עמודי גולה. לרבנו יצחק מקורביל. עם הגהות רבנו פרץ. כולל הבחנה מדויקת בין נוסח הסמ"ק להגהות ר"פ ושאר ההגהות. יו"ל ע"פ כתה"י והדפוס"ר בתוספת מבוא, מקורות, ביאורים, ציונים, ילקוט שינויי נוסחאות ונספחים. כרך ראשון. עורכים: יואל קטן, בועז מרדכי, איתי פריימן. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשפ"ד. 29 + תקא עמ'. (wso@shaalvim.co.il)

הסמ"ק הוא 'אחיו הצעיר' של הסמ"ג לר"מ מקוצי. ר"י מקורביל, בן דורו הצעיר של ר"מ מקוצי, הוציא מהסמ"ג את המצוות שאינן נוהגות בזמן הזה ואת הדיונים ההלכתיים המורכבים, שינה את סדר המצוות לפי נושאים וסידר אותם במקביל לשבעת ימי השבוע, גם שינה והוסיף וגרע על פי דעתו פה ושם, הכל כדי להנגיש את ההלכה לכל יהודי צרפת ואשכנז. בהמשך בן דורו ומקומו רבנו פרץ בעל התוספות הוסיף את הערותיו על החיבור, והוא הפך לפופולרי ביותר, עד שלמעלה ממאתיים כתבי יד של החיבור נשמרו עד היום, תופעה חריגה בכל קנה מידה יחסית לשאר ספרי ההלכה של הראשונים. אולם מחיר ההצלחה היה עירוב הגהות ר"פ רבות בתוך גוף הספר, ואי הבנת שזה גרם במהלך כל הדורות. מהדורתנו מנסה לעשות סדר בעניין זה, ובעמל רב, בהדרגה ועזרתו של בוגר הישיבה פרופ' יהודא גלינסקי, מומחה לתורת חכמי אשכנז בכלל ור"י מקורביל בפרט, הוצאנו לאור את הסמ"ק במהדורה מתוקנת ומוערת ובה נוסח מדויק והפרדה ברורה בין הגהות ר"פ לדברי הסמ"ק ולהגהות אחרות שצורפו לספר במשך

השנים, בתוספת הערות וצינונים וביאורים, עד שפנים חדשות באו לכאן. זהו כרך ראשון הכולל את מצוות שלושת ה'ימים' הראשונים (א-קנא) ומבוא מקיף ונספחים, הכרך השני ובו מצוות ארבעת ה'ימים' הבאים (קנב-רצד) יצא לאור בעז"ה ובל"ג בשנה הבאה.

ספר פוע"ה. כרך חמישי - אוצר המושגים. עורכים: גבריאל גולדמן, מנחם בורשטין, אריה כץ. ירושלים, מכון פוע"ה, תשפ"ד. מא+566 עמ'. (02-6515050)

ארבעת הכרכים הקודמים של הסדרה 'ספר פוע"ה' - מדריך הלכתי ומעשי לחיי משפחה, פוריות, רפואת נשים, הריון ולידה, כבר יצאו במהדורות נוספות, ועתה הגיע זמנו של כרך הסיום לצאת לאור. מדובר על מעין מילון אנציקלופדי שמרכז 1146 מושגים הכלולים בספרי הסדרה או קשורים אליהם, כולל הסבר תמציתי, הערות והפניות. מהערך 'אאוגניקה' - תורת השבחת הגזע המכוערת, ועד 'תת תריסיות ראשונית מולדת' הקשורה לבדיקות סקר שנעשים ביילודים, עשוי הספר הזה לשמש ככלי עזר ומפתח מורחב למשתמשים בכרכי 'ספר פוע"ה', וגם כמילון מושגים עצמאי לכל עניין הקשור לתחום הפוריות והלידה ומה שסביבן, שהוא עיסוקו העיקרי של מכון פוע"ה. יישר כוחם של המחברים ובראשם ידידי הרב מנחם בורשטין שליט"א, אשרי מי שמצליח להגשים את חלומותיו ועוד ממשיך וחולם חלומות חדשים...

ערכין. מחקרים במשנה ובתוספתא. יוסף מרקוס. ירושלים, מוסד ביאליק, תשפ"ד. 301 עמ'. (seffy2@gmail.com)

ד"ר מרקוס מרצה במוסדות חינוך שונים על חז"ל ועל ספרותם, וכבר הוציא לאור ספר חשוב על עבודת יום הכיפורים ומהות היום הגדול הזה בדברי התנאים. ספר 'ערכין' זה עוסק בהלכות ערכין שמקורם בחצי השני של פרשת 'בחוקותי' שבסוף ספר במדבר, העוסקים בסוגים שונים של הקדשת 'ערך' של אדם או בהמה או בית או שדה לבית המקדש, ובדרכי הערכתם. למעשה רק כ"ה פסוקים נוגעים לענייני ערכים (לא כולל נדרים וחרמות ובכורות וכו'), ועליהם עומדת כל מסכת ערכין במשנה ובמקבילתה התוספתא. עשרים פרקים בספר, והם דנים במקומו של הכהן בפרשה זו, בביטויים 'ערכין', 'נדרים' ו'דמים' בלשון התנאים, ובהרחבה יתירה במעמדם של בעלי מום בדיני ערכין (בהנגדה לכללים שנהגו בכת קומראן בהם בעלי מום נדחו מעיסוק בכל דבר שבקדושה) ומכאן ליחס חז"ל לעבודת ה' שלהם. הספק עוסק בהתפתחות ההלכה במובן החיובי של העניין בבתי המדרש של התנאים, בהיבטים לשוניים וסגנוניים של דבריהם, ובדרך שבה הדברים התגבשו בסופו של דבר לקובצי המשנה והתוספתא.

פירושי רש"י ורשב"ם על פרק ערבי פסחים. יוצאים לאור ע"פ כת"י ודפ"ר עם הערות וצינונים וביאורים ונספחים. **מהדורה חדשה מורחבת ומתוקנת**, כולל צילום דפי הגמרא. מהדיר: הרב עמיחי כנרתי. שעלבים, מכון שלמה אומן, תשפ"ד. 20 + שיז + 26 עמ'. (esa@etrog.net.il)

לפני שבע שנים יצאה לאור המהדורה הראשונה של הספר החשוב הזה, וסקרתי אותה בגיל'

221 [ניסן תשע"ז] עמ' 113. במהלך השנים שיפר ותיקן והוסיף המהדיר החרוץ הרב כנרתי, בוגר ישיבת שעלבים וישיבת מרכז הרב, ר"מ בישיבת ההסדר באיתמר ותושב בית אל, את ההערות וההשלמות שלו בספר החשוב הזה, הכולל למעשה נוסף להלכות ליל הסדר גם את רוב הלכות קידוש והבדלה ועוד, וכן הוסיף עוד נספחים חשובים. במקביל הוספנו את נוסח הגמרא בסוף הספר, צילום ממהדורת 'עוז והדר', לנוחות הלומדים, ובעז"ה תהיה בכך תועלת רבה ללומדי מסכת פסחים והלכות ליל הסדר.

פס יד. ביאורים על הירושלמי תרומות. מרדכי עמנואל. ביתר עילית, תשפ"ד. 344 עמ'. (052-7619726)

ידידי מנוער הרב מרדכי בר"ש עמנואל מוסיף ומוציא לאור ספר אחר ספר, והפעם פירוש על הירושלמי תרומות עם הערות רבות הלכה למעשה כיד מומחיותו בענייני המצוות התלויות בארץ, כולל סיכום סיורי 'ההלכה בשטח' לענייני תרומות ומעשרות שערך עם תלמידי כוללים שעוסקים בנושא. בסוף הספר נוסף קונטרס גדול עם פירושים והערות על משניות מסכת תרומות מאת הגאון רבי בן ציון אבא שאול זצ"ל, כולל נוסח של סדר הפרשת תרו"מ שייסד הגרבצא"ש עם מקורות. בהקדמתו מזכיר רמ"ע את הפירושים הקיימים על הירושלמי תרומות וביניהם את פירושו של ר"ד שכטר שליט"א חתנו של הרב אלכסנדר דינקלס זצ"ל, ומזכיר שהרב דינקלס וחברו בלב ונפש אביו ר' שמואל עמנואל זצ"ל שהו ביחד כנערים יהודיים מהולנד במחנה הריכוז הנורא ברגן בלזן ושרדו בנס, והנה צאצאיהם נפגשים יחד אחרי דור במהלך ביאור הירושלמי תרומות, נס בתוך נס... הוא גם מזכיר שאת הפירוש על הסוגיא החשובות בפרק ה'הל' א הוא הספיק להעביר לעיונו של ידידו, ת"ח ואיש מתמטיקה וחבר מערכת 'המעין' ר' שמעון בולג זצ"ל, שאחרי עיון הסכים לחישוביו והסבריו של המחבר. ייש"כ של הרב עמנואל על הדפסת ספר נוסף, שמעשיר את אוצר הספרים היהודי בביירוים תורניים ובפסיקת הלכה למעשה בענייני ארץ ישראל המתקדשת ומתרחבת ומצפה לביאת הגואל בב"א.

פסקי תוספות השלם. מאת רבינו יעקב מנורהויזן. העורך: הרב ישראל מאיר אייזנשטיין. ירושלים, מכון ירושלים, תשפ"ד. שני כרכים. (office@machon-y.com)

האמת היא שפסקי התוספות שנמצאים בכל מסכת מיד אחרי סיומה כמעט שאינם בשימוש בדורות האחרונים, משתי סיבות: השיבושים הרבים שיש בהם, והתמיהות שנמצאות בהם בעיקר מהסיבה הפשוטה שלא תמיד חוברו הפסקים הקצרים האלו על התוספות 'שלנו', שנדפסו בכל מהדורות התלמוד ביצידי הגמרא מאז הדפוסים הראשונים. כמו כן בנוסח הנדפס של פסקי התוספות נוספו במשך הדורות הוספות שלא יצאו מתחת יד המחבר, וגם הן מוסיפות לבלבול. אולם גדולי האחרונים העריכו מאוד את החיבור הזה והרבה פעמים הסתייעו בו לפסיקת הלכה, ולעיתים הוא מכוון אותנו להבנה יותר מדויקת בכוונת התוס' שלנו עצמו. המהדיר מוכיח שמחבר הפסקים הוא רבי יעקב ב"ר מאיר הזקן כ"ץ מנורהויזן שנרצח בשנת ק"ט בגזירות הדְּבָר השחור, שהיה כנראה מתלמידי תלמידיו של מהר"ם מרוטנבורג. חיבורו

בא להנגיש ללומדים את פסק ההלכה היוצא מהתוספות, ולאז דווקא לפסוק הלכה למעשה כפסק זה. מהדורה מתוקנת ויפה זו על כל הש"ס מבוססת על כמה כתבי יד ויש בה הערות רבות ומחכימות, והיא מחזירה לחיבור 'פסקי התוספות' את הכבוד המגיע לו.

פרשת המלך. על מצות הקהל. משה פרנס. ניו יורק, תשפ"ב. 17 + תקטז עמ'.
(mechonsimcheshachaim@gmail.com)

ביאור מקיף על ענייני מצות הקהל, זמנה, מקומה, הקורא, הבימה, הספר, סדר הקריאה, שמיעת הציבור, הברכה, החייבים בה והפטורים ממנה, חיוב הקטנים ועוד ועוד. באופן נוח מאוד מוזכרים עיקרי ההלכות בחלק העליון של העמוד, המדורים 'ביאורים' ו'עיונים' נמצאים למטה, עשרות עמודים של הערות רבנים נמצאים בסוף הספר, ואחריהם מפתח מפורט מאוד. שנזכה ונחיה ונראה ונראה.

צפנת פענח על הרמב"ם. רבי יוסף ראזין. הלכות איסורי ביאה חלק שני. מהדיר: הרב אברהם בן שמעון. ירושלים, מכון ירושלים, תשפ"ג. שמח עמ'.

(office@machon-y.com)

הגאון הרוג'צ'ובר, ר"י רוזין זצ"ל מדווינסק, כתב כידוע את כל כתביו בראשי תיבות ממש, וצריך פירוש רחב לפירושו. זהו הכרך השני מתוך שלושה של ביאוריו על הל' איסורי ביאה מתוך ספר קדושה של הרמב"ם, כאשר בכל הלכה מובאת לשונו של הרמב"ם, אחריה הדברים מתוך החיבור 'צפנת פענח', אחריהם ביאור תמציתי לתוכן דבריו והפניותיו, אחריהם ביאור רחב עם הערות והרחבות, ובסוף הכרך נספחים הכוללים הערות שנדרשה להן הרחבה יתרה. בעמ' קנ כותב הרוג'צ'ובר על דברי הרמב"ם בפרק יג על גר שהתגייר ויש ספיקות אם גירו אמיני, שמשמע מדברי הרמב"ם שאם הגר עובד ע"ז בטלה הגירות מעיקרא. ומעיר על כך המהדיר בהע' 282 שמהרמב"ם דווקא משמע להיפך, שבמקרה זה הוא כישראל משומד! והוא מביא את דברי האג"מ שתלוי אם עבר זמן רב מאז גירו או שעבר רק זמן מועט, ואת דברי הרבי מקלוזנבורג בשו"ת דברי יציב ואת דברי הרב סלוביץ'יק בספר רשימת שיעורים על יבמות שדנים בנושא. דבר שלם.

קרני אורה. החשמל לדורותיו לאור ההלכה לאור משנתו של הגרש"ז אורבך. הרב זלמן מנחם קורן. ירושלים, אוצרות שלמה, תשפ"ד. שני כרכים. (zkoren@neto.net.il)

היצירה התורנית 'מאורי אש השלם' היא הרחבה גדולה מאוד של הספר 'מאורי אש' שחבר האברך רש"ז אורבך בשנת תרצ"ה, ובו בירורים בענייני חשמל. הספר עסק אז בעיקר בדיני נורת הליבון שבה נעשה אז השימוש העיקרי בחשמל, ובשאלות אם מדובר בהדלקתה בהבערת אש, ואם הפעלת המפסק היא מלאכה או גרמא וכד'. לקראת שנת תש"ע, ט"ו שנים אחרי פטירתו של רש"ז א"א זצ"ל, הוציא לאור הרב קורן, תלמיד חכם גדול ומומחה בענייני מדע

וטכנולוגיה לסוגיהם, מחבר הספרים 'חצרות בית ה' ו'ועשו לי מקדש' בענייני מבנה המקדש ועוד חיבורים חשובים רבים, בשליחותם של בני רש"א, מהדורה רחבה מאוד בשני כרכים של הספר מאורי אש הנ"ל בשם 'מאורי אש השלם', ובה נוספו כל מאמריו והערותיו והשלמותיו וסיכומיו ותשובותיו של הגרש"א בכל מה שקשור לענייני חשמל, בתוספת הערות והסברים והשלמות מאת העורך. עתה יצא לאור בשני כרכים גדולים (כאלף עמודים) מעין נספח לספר 'מאורי אש השלם', הכולל שישה עשר פרקים, ובהם הסברים מדויקים על החשמל והשימוש בו בדורות השונים, על המקורות השונים ליצירת זרם החשמל - הסוללה והגנרטור והתפתחותיותם, על זרם ישר וזרם חילופין ומשמעות ההבדלים ביניהם לענייני הלכה, על הניצוץ החשמלי, על תאורה וחימום באמצעות חשמל והמכשירים החשמליים השונים במשך הדורות, על מערכות חימום מים למיניהן, על מקורות אור 'קרים' - ניאון, פלורסנט, לֵד ועוד, על איסור 'מוליד' בהפעלת מערכות חשמליות בשבת, על שעוני שבת, על רמקול, רדיו ורשמקול, מכשירי שמיעה, טלפונים ופלאפונים ומכשירי קשר, צילום והקרנה בשבת, מחשבים, מקררים, מערכות חשמל אוטומטיות המופעלות בעקבות פעילות האדם, משאבות מים ומוני מים, חליבה בשבת, מעליות שבת, וזוהי רק רשימה חלקית. בשקדנות עילאית עבר הרב קורן על כל החומר הטכנולוגי הקשור לנושאים הרבים בהם הוא דן והנגיש אותו לציבור, כאשר מדובר על הבדלים עצומים בין המציאות לפני עשרות שנים לבין מה שקיים בעולם הטכנולוגי הדיגיטלי שלנו היום. נספח שלם בספר עוסק בדנים של מכשירים ביתיים שהיתרם נידון בפוסקים בדור הקודם, ובמכשירים ביתיים שכבר אינם בשימוש היום, הכל כדי לא להשאיר דבר אחד מעורפל לגבי המציאות שבה עסקו הפוסקים בענייני חשמל ומכשירי במאה שנים האחרונות, ולא מדובר אך ורק בתורתו של רש"א זצ"ל. הספר מלווה בעשרות רבות של תרשימים ותמונות להמחשת החומר הנדון, עבודת חיים של מורי וידידי הר"מ קורן שליט"א. ידוע לי שעוד כמה יצירות בחלקי תורה שונים מחכות עדיין לתורן בתוכניותיו התורניות-ספרותיות של הרב קורן לשנים הבאות, וה"ר שיאריך ה' את ימיו מאוד כדי שיספיק להגשימן.

ראה פְּנִיךָ. פרקים בעבודתו הפנימית של הראי"ה קוק. הרב משה פאלוך. ירושלים, מוסד הרב קוק, תשפ"ד. 389 עמ'. (momipaluch@gmail.com)

זכה מרן הרב קוק זצ"ל שתורתו הפכה להיות מעיין שאינו פוסק מלפכות את מימיו הצלולים אפילו לרגע. תלמידיו ותלמידי-תלמידי ותלמידיהם עוסקים בכתביו היום יותר מאי פעם, וספרים רבים יוצאים לאור כהסבר, השלמה, תוספת והרחבה של דברי הרב זצ"ל. הדברים נכונים גם לגבי דבריו בהלכה - אבל בעיקר ביחס לדבריו באגדה, במחשבה, בהדרכה, בחינוך, בנגלה ובנסתר. אולם הספר ראה פְּנִיךָ שונה, מיוחד. המחבר, תלמיד ואח"כ ר"מ ותיק בישיבת 'אורות שאול' ברעננה, נכנס לעומק דברי הרב זצ"ל בעניינים העמוקים של תפיסת האלוקות במשנתו בכלל והבנת עניין התפילה בפרט, ובעזרת מְשֻׁלִים 'מהחיים' הוא מצליח להסביר בפשטות-יחסית גם עניינים העומדים ברומו של עולם. הספר, כמו שיעוריו של הרב מומי פאלוך בישיבתו ובמקומות רבים אחרים, משלב סגנונות שונים - שפה פשוטה, כמעט עממית, עם שפה בסגנון מדעי-מדויק, שפה 'מרכזנית' ושפה של סיפורים, זה אופיו של

הספר וכך נשמעים שיעוריו של המחבר, וזוהי גם דמותו. הספר משלב בין הדרכות לאומיות וכלליות של הרב לבין היגדים חינוכיים ואישיים, כשאלו משלימים את אלו. לדברי המחבר יש לעורך ר' שמואל מרצבך יד ושם בחלקים רבים בספר, ואכן הוא כבר הוכיח את יכולותיו המרשימות בספרים ובקבצים אחרים. כיד דייקנותו ומקוריותו של הרב פאלוך הספר פותח בביוגרפיה תמציתית ומדויקת של הרב וממשיך בביוגרפיה רוחנית-דמיונית שלו, בה הוא ותלמידיו יושבים בבית המדרש כאשר סביבם, נוסף לתנאים ולאמוראים, יושבים האדמו"ר הזקן ורבי נחמן ור' צדוק וגדולי החסידות על ספסל אחד, האר"י וגוריו ותלמידיהם בפניה אחרת, הרמב"ם וריה"ל וגדולי ישראל אחרים מהעבר מזה, כשבחצר צופים ומאזינים אפלטון ושפינוזה וקאנט וניטשה ועוד והם דנים ומתווכחים ביניהם... תשעה פרקים בספר ולהם פרקי משנה וסעיפים רבים, ונראה שכל תיבה עברה כמה סינונים עד שמילה בו בסלע. פרק ג' עוסק בדרכו של מרן הרב בהבנת משמעותן של המצוות בעולם פנימיות התורה מכאן ובגישות שכלתניות מאידך. המחבר טוען שהרב קוק מתמודד בצורה גלויה וסמויה עם תורתו של הרב הירש שדגל במשמעות הסמלית של המצוות, ומסקנתו היא שמשאת נפשו של עובד ה' היא לשמש באמצעות המצוות אמצעי להופעת ה' בעולם, כשכל מצוה מקשרת את נשמתו לרבש"ע וגורמת בכך להרחבת השראת השכינה בישראל, וזוהי חובתו בעולמו.

ראש יוסף. מסכת פסחים. רבי יוסף תאומים. העורך: אפרים בנימין שפירא. ירושלים, תשפ"א. תפג עמ'. (02-5388356)

רבי יוסף תאומים זצ"ל מפרנקפורט דאודר בעל הביאור המפורסם 'פרי מגדים' על שו"ע או"ח ויו"ד חיבר בשנת תקל"ו בעירו לבוב את החיבור 'ראש יוסף' על מסכת פסחים, אך הוא נדפס רק יותר ממאה שנה מאוחר יותר בשנת תרמ"ג. עקב לשונו הקצרה וריבוי ראשי התיבות שבו זהו ספר קשה ללימוד, והעורך שליט"א פתח את הספר לציבור הרחב בכך שהשלים כותרות והוסיף מילות קישור ופתח ראשי תיבות וצירף ציונים והערות, עד שפנים חדשות באו לספר חשוב זה. עוד הגדיל לעשות וחבר לקט פירושים וביאורים מכל ספרי בעל הפמ"ג כסדר דפי שני הפרקים הראשונים של המסכת והוסיף להם מראי מקומות וציונים והערות וקראם 'ברכת יוסף', וכן ערך מליקוט מדברי הפמ"ג מעין פתיחה למסכת עם הערות ומפתחות. עבודה שלמה

רב ישראלי. הרב שאול ישראלי. נעם ושירה ונגרובר. איורים: שמולי לנדסמן. ירושלים, דברי שיר, תשפ"ד. 56 עמ'. (info@dshir.co.il)

עוד ספר ילדים ערכי מצויר, בסדרה הכוללת כבר את סיפוריהם של הרב קוק, הרב אריה לויין, הרב גץ, הרב גורן, הרבי מחב"ד, הרב נריה, הרב צבי יהודה, הרב יעקב מאיר, הרב קאפח, הרב ליכטנשטיין, הרב מרדכי אליהו ועוד. כ"ד פרקים כלולים בספר, והם מספרים על הרב ישראלי מילדותו כבן של רב עיירה תחת השלטון הקומוניסטי הכבד והמחניק, עבור דרך לימוד התורה במחתרת, הבריחה מברית המועצות, ההצלה בעזרת ויזה ששלח הרב קוק, העלייה לארץ, הלימודים בישיבת מרכז הרב, הרבנות בכפר הרא"ה, העיסוק בהלכות התלויות

בארץ, עריכת קבצי 'התורה והמדינה', תפקיד הדיין בירושלים וההוראה בישיבת מרכז הרב, העמידה בראש הישיבה עם חברו הרב אברהם שפירא אחרי פטירת הרב צבי יהודה, פעילותו ב'מכון התורה והארץ' וב'ארץ חמדה', כשכל זה עטוף בלימוד תורה בהתמדה, ובאהבה עזה לעם ולארץ. מרגש לסיים את הספר עם הסיפור על השיעור הכללי האחרון שהעביר הרב בישיבת מרכז הרב כשהוא חולה וחלש, כשהוא מסיים אותו באומרו: 'אני סיימתי, אתם המשיכו, כי היא חיינו ואורך ימינו...' יישר כוחם של השותפים לסדרה הנפלאה הזו.

רשימת שיעורים. על מסכתות סנהדרין והוריות והלכות מלכים להרמב"ם. הרב יוסף דוב הלוי סולובייצ'יק העורכים: הרב צבי יוסף ובנו הרב משה נחמיה רייכמן. ניו יורק, תשפ"ד. טז+תתקמב עמ'. (rabbireichman@gmail.com)

שיעוריו הגאוניים של הגרי"ד סולובייצ'יק זצ"ל מבוססו נודעו לשבח כבר במהלך חייו בעולם התורה כולו, גם החלק מעולם התורה שהסתייג במידה זו או אחרת מהשקפותיו בענייני העם והארץ. אלפי תלמידים 'עברו תחת ידו' בישיבת רבי יצחק אלחנן שבניו יורק ואלפים שמעו אותו בשיעורים קבועים ומזדמנים שלו במקומות שונים בארה"ב, וכמה מהם כתבו סיכומים של הדברים ששמעו. מהמשובחים והמדויקים שבהם כבר חיבר וערך תלמידו הרב רייכמן כמה וכמה כרכים, והוא קרא להם בצניעות 'רשימת שיעורים'. הכרך הזה כולל כמעט אלף עמודים של ביאוריו וחיידושו והערותיו של הגרי"ד על מסכתות סנהדרין והוריות והלכות מלכים לרמב"ם, והם מהווים נדבך חשוב לדורות בתורת הרב סולובייצ'יק בפרט ובית בריסק בכלל, שהרי גלוי וידוע שדברי התורה ששפעו מהגרי"ד כמעין שאינו פוסק נסללו על פי דרכו הלמדנית של אביו ורבו רבי משה זצ"ל, שהיה תלמיד מובהק של אבין רשכבה"ג רבי חיים סולובייצ'יק זצ"ל, והכל שלשלת אחת של תורה עמוקה וחכמה ומאירה ומתוקה, שלא לשוא כבשה את עולם הישיבות בין שתי מלחמות העולם ועד היום. גרגיר אחד: בעמ' תשעד על הרמב"ם הל' מלכים פ"ה הל' ד, שאינו מזכיר את הביטוי 'כבר אבד זכרם' על העמלקים למרות שזכרם לכאורה כבר אבד בדיוק כמו שבעת העממין שהוזכרו לפנייהם ונאמר עליהם 'כבר אבד זכרם', כותב הרב סולובייצ'יק בשם אביו שקיימים שני דינים במחיית עמלק: א. מחיית זרע עמלק - בני בניו הגשמיים של עמלק שהם צאצאי העם העמלקי שנצטוונו להכריתו. ב. דין נוסף, והוא שכל אומה שמתנכלת לישראל ורוצה להשמיד ולהרוג ולאבד את כל יהודי העולם 'ולא יזכר שם ישראל עוד' - יש לאומה זו דין עמלק וחלה עליה מצות מחיית עמלק. והוא מוסיף ומדייק שבפרשת כי תצא כתוב 'מחה תמחה את זכר עמלק' וזו מצוה המוטלת על כל יחיד להשמיד את זרעו הגיניאולוגי של עמלק, ומצוה זו אינה מעשית היום מפני שכבר אבד זכרו; ואילו בפרשת בשלח כתוב 'מלחמה לה' בעמלק מדור דור' שזו חובת הציבור להילחם בכל אומה העומדת על כלל ישראל לכלותו, והיא נוהגת לדורות. לדעת הרב סולובייצ'יק זוהי כנראה הלכה למעשה...

תודעת המקדש. הארות הירושלמי. אברהם הכהן בל"ס. ירושלים, תשפ"ד. 56 עמ'. (blasyerushalmi@gmail.com)

הרב בל"ס עוסק כבר שנים רבות בביאור מסכתות התלמוד הירושלמי ובהרחבת המודעות

לאוצרות שיש בו. חוברת צנועה זו באה להציג ולהדגיש את הקשר ההדוק שיש בין דברי הירושלמי במקומות שונים, לבין המרכזיות של המקדש ובניינו במהות של עם ישראל ובעתידו. בחוברת מובאים מקורות מהירושלמי בעניין הציפייה למקדש, מי ומתי אמורים לבנות אותו, מה תורם בית המקדש להווייתו של עם ישראל, איך להתייחס למציאות הזמנית בה המקדש חרב, ועוד ועוד. עוד מפעל חשוב של מכון 'אורות הירושלמי'.

תולדות אהרן. ויקרא. רבי אהרן מפיסארו. העורך: אברהם יהודה וייס. ירושלים, תשפ"ד. 23 + תפח עמ'. (avweiss613@gmail.com)

החिבור 'תולדות אהרן', שהוא הפניות מהפסוקים אל המקומות בחז"ל שהם נידונים בהם, נמצא בהרבה מאוד חומשים בצידי העמוד, מאז נדפס הספר כספר נפרד בשנת שמ"ג, והמדפיסים הוסיפו לו הוספות רבות. רחש ליבו של הרב וייס דבר טוב להוציא לאור את הספר מחדש בצורתו המקורית, בלי כל ההוספות שנוספו לו עם השנים, תוך הסבר ובירור מדוע היפנה המחבר דווקא למקור זה ודווקא מפסוק זה, והוא מעלה מרגליות בחכתו. בין השאר הוא טען כבר בכרך על ספר בראשית שיצא לאור בשנת תשע"ז (עי' עליו ב'המעין' גיל' 223 [תשרי תשע"ח] עמ' 107) שפעמים רבות ההפניות מכוונות לא לגמרא עצמה אלא לרש"י או תוס' שעליה, ובספר ויקרא הוא מצא לכך ראיות מפורשות. לדעתו רבי אהרן, שהיה ת"ח וגביר גדול באיטליה בדור שאחר גירוש ספרד, דור שריפת התלמוד, כתב לעצמו רשימה של הפניות מהפסוקים לגמרות כדי להזכיר לעצמו את הדיונים בסוגיות שכבר לא עמדו לפניו, ולא התכוון לחבר ספר הפניות, וזה מסביר כמה תמיהות. המהדיר מחפש ומוצא לאורך הספר את מה שכמוס בדברי המחבר.

תורת חיים. קובץ מאמרים מבחורי הישיבה הקטנה 'דרך חיים'. עורך: משה דדון. שעלבים, תשפ"ד. שלא עמ'. (yderechaim@gmail.com)

תלמידי הישיבה הקטנה-הלאומית 'דרך חיים' שעל-יד ישיבת שעלבים נוהגים להוציא לאור עלון פנימי בשם 'תורת חיים', שבו דברי אגדה והלכה ומוסר והערות למדניות ותיאור דמויות גדולי ישראל וכד' מפרי עטם. לרגל גיליון המאה יזמו העורך וחבריו הוצאה לאור של גיליון 'כבד' יותר ובו מאמרים למדניים והלכתיים בסוגיות שונות מאת רבנים, תלמידים ובוגרי הישיבה, והתוצאה נפלאה באמת. כשלושים מאמרים ססודרו לפי סדר השו"ע נקבצו לקובץ חשוב זה, בהם מאמרו של נשיא הישיבה מורנו ר"י אריאל שליט"א על מלחמת שמחת תורה דהשתא והשילוב בין מלחמת מגן למלחמה על הרוח, כשהוא מביע תקווה שהאיסלאם המתון יתגבר ועמו אפשר יהיה להגיע לשיתופי פעולה פוריים בהמשך בניית העם והארץ. הראשל"צ ר"י יוסף שליט"א מיישב בין שתי פסיקות סותרות שלו בעניין הברכה על שניצל אם שהכל או בורא מ"מ, ומכריע שהעיקר לברך שהכל אבל גם המברך במ"מ יצא ידי חובה. אכמ"ל, אך מאמרי התלמידים והבוגרים מעניינים ואיכותיים, וייש"כ של העורך.